

Народознавство, фольклористика

УДК 821.161.2:821

СИЛЬВЕСТР ЛЕПКИЙ У СУСПІЛЬНО-КУЛЬТУРНІЙ АУРІ НАЦІЇ

В. А. Качкан

*Івано-Франківський національний медичний університет;
кафедра українознавства і філософії;
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Галицька, 2;
тел: +380 (0342) 53-12-54; e-mail: ukrzn@ifnmti.edu.ua*

У статті досліджено багатогранну постать Сильвестра Лепкого у суспільно-культурній аурі XIX – початку XX століття. Відзначено його роль у духовному і національному житті українців, проаналізовано цілий ряд його художніх і публіцистичних творів.

Ключові слова: *С. Лепкий, суспільно-культурна аура, духовність нації, художні твори.*

*Що доля нелегка, – в цім користь і своя є,
Блаженний сон душі мистецтву не сприяє.
(Ліна Костенко)*

*В кожній людині є туга, мрії, терпіння і щастя,
котрі треба зібрати в одну велику гармонію.
(Остап Луцький)*

...Але час неблаганно тече, переступає невидимі бескиди або ж полишає ще глибше у своїх яругах забуття визначні імена, їхні діяння, або новітнім протягом духовного ренесансу виймає з тих проваль то одну, то другу постать, нерідко цілі загони ратаїв думки і слова – це залежить від умов, обставин та інтенсивності пошуку. А ще – не від удаваного патріотизму, а від усвідомлення, що цю непоказну, з одного боку, муравлину працю, з другого ж боку, – подібну до щоденного стояння біля розжареного горна у ковальській кузні, хтось має перетворювати у потребу власного життя, у доконечну справу для тих, кому це потрібно, як свіже повітря, ковток джерельної води, назавтра, навіки, бо за цим – майбутність нації.

Нинішній нелегкий, та водночас перспективний своїми слідами час повертає нас і до такої постаті, як Лепкий Сильвестр Теодорович (31.12.1845, с. Куликів (тепер Жовківський район на Львівщині) – 05.06.1901, с. Жуків Бережанського повіту на Тернопільщині; псевдоніми й криптоніми: Борислав Борис; Васишин Грицько; Васишин; Лепкий Борис; Марко Мурава; М-о; М.М.М.). У колишніх радянських довідниково-енциклопедичних виданнях годі було і згадку надібати про цю постать, бо ж, з одного боку, – був то греко-католицький священник, а промосковське реакційне православ'я нічого іншого, крім орієнтації на його догмати, не визнавало; з другого боку, – це батько широко знаного на європейських овидах літератора й громадсько-культурного діяча, вченого Богдана Лепкого, обвішаного в комуністичні часи різними “ізмами”; ну, і не без того, що певні служби тодішньої імперії та її ідеологічної системи добре орієнтувалися, куди пішов наймолодший син Лепкого – Лев. Для вчорашніх синьопогонників усе, що було пов'язане із святою сторінкою в історії творення української держави – Січовим Стрілецтвом, його елітарними формуваннями, – асоціювалося із ворогами советської влади, її основами й принципами існування, з ідеологією «українського буржуазного націоналізму». Звісно, С. Лепкий тому і називався сміливими літературознавцями хіба що в контексті доби, в аналітико-оглядових історико-літературних нарисах.

Взагалі родовідна веде свій початок з гербового визнання. Сильвестр вивчився на священника у Львівській греко-католицькій духовній семінарії (1871), де значно поглибив і закріпив набуті знання в родинно-сімейному оточенні. Добре володів кількома мовами, знав, зокрема, латинську, грецьку, старосврейську, німецьку, польську. Якось газета «Діло» (1900. – Ч. 277) повідомляла, що читальня семінарії мала у попередньому році 183 члени; за рік її виділ провів 17 засідань; до читальні надходило 43 часописи, 9 з яких – щоденні; бібліотека налічувала 617 назв творів у 1300 томах; тільки за останній навчальний рік закупили 109 томів; виділ активно пропагував видання НТШ; до 50-ліття читальні було влаштовано вечір, де у концерті виконували кантату на слова Марка Мурави.

Уже цей факт свідчить про те, що Сильвестр Лепкий, якби сказати, формувався «двокрило»: він глибоко опановував ті знання, які відтак упродовж не одного десятиліття виправдовуватимуть його високий сан душпастиря; він серйозно вивчав історію, літературу, народну творчість, малярство, музику, бо, очевидно, вже з перших кроків усвідомленої праці зрозумів, що повинен віддати себе без останку громадсько-культурній, просвітянській, публічній і літературній діяльності для свого народу, з лона якого і пішов з ласки Божої та батьківського благословення на цю широку ниву подвижництва [1].

Про Сильвестра Лепкого як церковнослужителя й суспільно-громадського діяча надто мало публікацій; нам пощастило визбирати у га-

зетного типу виданнях того часу окремі звістки; дещо розширюють наші пізнання мемуари та спогади його синів Богдана і Лева, деяких одноверстників-емігрантів.

Дуже багато, хоч на перший погляд дрібних, деталей подає Богдан Лепкий у спогаді «Новий Рік», з якого випливає, що Сильвестр Лепкий з Крегульця перебрався до Поручина, де тримав парафію з 1885 до 1890 р. (ці роки називає Володимир Бемко у дослідженні «Бережани – Бережанщина: Історико-географічний нарис. Бережанщина в давніх роках» (Бережанщина в спогадах емігрантів. – С. 32). Ауру високої духовності, пошанування старосвітських традицій, моральності та виховавчого етикету на рівні сімейних взаємин відчуваємо свіжо, сприймаємо і сьогодні з пієтетизмом у фрагментах. Ось як пише Б. Лепкий: «...Тихо й спокійно пліло щоденно життя в поручинському приходстві.

Восени й зимою батько щодня правив Службу Божу, а по Службі Божій ішов на поминки до котрогось із селян, де пересиджував на розмові аж до вечора. Село не мало школи, письменних людей можна було почислити на пальцях, загалом культура в тім глухім куті нагадувала ХУІІ століття, тому-то батько вважав ті розмови на всілякі теми з нагоди поминок одним із кращих засобів освідомлювання села. На каву приїздив чи приходив додому, бо кава на приходстві куди важніша навіть від обіду.

По каві короткий відпочинок – а коли засвітили лампу, являвся дяк Янчинський на господарську нараду й здавав звіт про все, що діялося в селі. Та ще він не вийшов, як приходили «люди» то найняти Службу Божу, то до отця духовного за порадою, то прямо побалакати собі.

Батько був молодий, «працю над народом» уважав своїм святим обов'язком і не думав про те, як би то позбутися нецікавих гостей якнайскорше, лиш просив їх сідати й починав розмову.

Такий спокійний та одноманітний спосіб життя змінювався перед Різдвам...» (Лепкий Богдан. Казка мого життя. – С. 182). З невеличкого шкiца «Ще знайомі» пізнаємо, що справді священиче коло було надто широке; його інтелектуальний магнетизм притягував до себе все найсвідоміше, найпередовіше. Ось які постаті виринають з подальшого спогадування Б. Лепкого: Дем'ян Савчак – «високий, стрункий, з русявою борідкою в клин, ходив злегка похилений, буцім спомини лемківських гарздів і студентської, не так давньої біди пригнічували його. Ніяк не міг позбутися лемківських наголосів і вживав деяких лемківських слів та зворотів. Не пив, у карти не грав, так, як і Чайковський, зате любив поїхати на село та під церквою або в священика, по відправі, побалакати собі з господарями, хоч знав, що влада не дивилася на те добрим оком.

Савчак, Чайковський і мій батько, а згодом також о. Михайло Мосора, що прийшов до Поручина по моїм батькові, й Тимотей Старух зі Слободи освідомили й піднесли культурно Бережанщину так, що стала вона з колись глухого – голосним повітом. Так само й сусідня Рогатин-

щина, дякуючи таким світлим одиницям, як панотці Городецький, Яворський, Розлуцький та інші, освідомилася дуже скоро, чого найкращим доказом була тамошня українська приватна гімназія, зорганізована й вивінувана якнайкраще.

Бережанщина, Рогатинщина й Підгаєччина творили тоді виїмково свідому українську округу...» (Там само. – С. 221).

Після смерті пароха Йосифа Лужницького з Поручина до Жукова переїхало сімейство С. Лепкого. Звідси брали свій гін шляхетські роди Білецьких, Рутковських, Недільських. Саме тут о. Лепкий докладає значних зусиль, аби в усіх трьох селах, що належали до його парафії, – у селах Жукові, Гиновичах, Шумлянах заснували читальні, «Січі», інші товариства. Чимало він прилучився до того, щоб поупала колись популярна корчма. «Батько, – захоплено описує син, – дуже любив дерева, квіти й городину. У шкілці мав тисячі щеп. Роздавав їх селянам і казав, що це найкраща асекурація садів перед шкідниками. Як селянин виплекає в себе деревину, то і в панотцевім саді ані сам не зробить шкоди, ані другим не дасть зробити. І так дійсно було. Я собі не пригадую, щоби в нас застукали якого шкідника в саді, хоч які смачні овочі дозрівали в ньому і хоч від ріки стояв він розтвором, бо паркан коштував би забагато. Та ще постарався батько, щоб громада недалечко від нас заложила громадський сад. Батько дав зі своєї шкілки щокращі щепи, і сад, обкопаний глибоким ровом, щоб не залазила туди худоба, ріс, можна сказати, на славу. Тут відбувалися практичні лекції садівництва...

Там тоді серед дерев, серед винограду й морель, серед пахучого квіття стояла довга, невисока хата під гонтами, з ринвами, з ганком на двох стовпах, обвитих диким виноградом. У хаті шість кімнат невеликих, тільки саля простора, з двома печами і трьома вікнами. Крізь два з них видно село, а крізь третє – муровану дорогу з Бережан до Золочева. При тих вікнах тільки сиди й малюй, такі прегарні краєвиди.

Скільки разів у тій салі, коли я був студентом, молодь набавилася в старомодного «пташка», співала та танцювала до білого ранку. Скільки сірих вечорів провели ми тут на ширих розмовах, скільки літніх ночей пересиділи...

У тій салі давав деколи жуківський аматорський кружок свої театральні вистави. Виносили меблі, здіймали образи, забували про лакерувану підлогу, стукали, гупали, будували сцену. Але що ж воно значило трохи того неспокою супроти вистави аматорського кружка в Жукові!

Поважний господар, Недільський, дякував, бувало, батькові й мамі за відступлення салі... З корчми зробила громада «Народний дім»...» (Там само. – С. 250-251).

Сильвестр Лепкий був діяльним членом «Просвіти», «Рідної Школи», у різні періоди дописував до таких видань, як «Діло», «Руслан», «Правда», ЛНВ, «Посланник», «Кенан» та ін., очолював товариство «Селянська Рада» у Бережанах, був членом Русько-української радикальної

партії, за що газета «Галичанин» навіть у некролозі закинула на адресу покійника, мовляв, він цією діяльністю «огорчил клир и народ Бережанщини и Рогатинщини» (1901. – Ч. 114).

Відомо, що довкола С. Лепкого гуртувалося чимало письменників, учених, громадських діячів. Знайомство з Андрієм Чайківським, Осипом Маковеем, Миколою та Корнилом Устияновичами, Іваном Франком безперечно мало обопільні результати у творчій роботі. Цікавий момент творчих взаємин виосібнюється при читанні начерку-спогаду Б. Лепкого «До генези Франкового “Мойсея”». З нього випливає, що у липні 1892 р. до Жукова приїхав Іван Франко з намірами поїхати із С. Лепким до Краснопуші в надії оглянути там монастир і його бібліотеку. Як описує Богдан Лепкий, батько якимось познайомився у Ялинковатім, у горах, з тоді широкознаним літератором Миколою Устияновичем, товаришем Маркіяна Шашкевича, та з його сином Корнилом, поетом і малярем. «Корнило був на декілька літ старший від мого батька, але оба вони виростили в тій самій атмосфері, захоплювалися Шекспіром, Шіллером і Гегелем, й оба належали до народівців сімдесятих років. Корнило, дуже гарний собою, живий, бувалий у світі і дотепний, вносив радість у кожную хату і в кожне товариство, в яким появлявся. Гарно декламував і розказував так живо й весело, що люди не могли налюбуватися його оповіданнями й анекдотами. Всі його любили, батько також. А Франко – ні, бо Франко належав до того покоління, що виростало під впливами позитивізму й реалізму, до покоління, що своїм провідником уважало Драгоманова. Для Франка Корнило Устиянович був позером і декламатором, людиною неповажною й не дуже-то вартісною в літературі, а мабуть, і в малярстві. Батько боронив Корнила, зокрема, як поета. Цитував початок його «Мойсея»: «...Мертва очам, німа для уха, жене від себе житні духа2.

Невже ж це не гарний початок опису пустині?

Гарний, але поверховний, – стояв при своїм Франко. – І цілого Мойсея він намалював зверху, а до глибини душі тієї великої людини не дібрався, може, навіть не пробував дібратися. Його цікавив рух, жест... Люди на його образах – це не люди, лиш актори.

І Мойсей на образі Устияновича також? – питався батько.

І Мойсей. Подивіться, як він стоїть, як таблиці тримає, як дивиться на вас.

Тут вони, Франко й батько, стали аналізувати біблійного Мойсея. Вив'язалася розмова найцікавіша, яку я коли-небудь чув. Оба розмовники мали незвичайну пам'ять, і оба знали предмет, як не можна краще. Може, тому й залишилися на своїх позиціях, до порозуміння не дійшло. Чайковський у розмову не встрявав. Я був теж тільки німим свідком, жадібно ловив кожне слово, знаючи його вартість. Я тоді досить багато малював і тому пильно стежив за змінами виразу обличчя розмовників. Мене цікавила ця випадкова, жанрова картина: сільське приходство, парох, його гості, зелені рефлексії і живі слова. Здавалося, що Франкове

чоло ще більшим стало і що обвідки кругом очей ще більше почервоніли, немов-то він лихий, що далеко на селі знайшов людину з такою величезною пам'яттю і з таким знанням, яке мав мій батько. Подякував за обід і вийшов в город.

За хвилину вернувся.

Ні-ні, отче, – звернувся до батька, – кажіть собі, що хочете, але мене Устияновичів «Мойсей» не вдоволяє. Побачите, якого я колись напишу.

І написав, але батько Франкового «Мойсея» вже не побачив» (Лепкий Богдан. Казка мого життя. – С. 253-254).

У спектрі суспільно-громадської праці С. Лепкого називаємо вдалі спроби наукової популяризації народногосподарського досвіду, мистецького життя. Ось, наприклад, заходом і на кошти «Просвіти» 1897 р. він публікує у Львові популярну книжечку [2], що була премійована фундацією імені Стефана Дубравського. Важливо саме те, що С. Лепкий продемонстрував неабиякий хист у короткій формі подати науковий нарис-портрет, давши йому заголовок «Коротка життєпись Стефана Дубравського» (С. 3-6). Звідси похопимо, що С. Дубравський, коріння якого ведеться із Самбірщини, навчався у Бучачі, Перемишлі, Відні; тридцять шість літ віддав педагогічній діяльності у Львові та Стрию; дописував до педагогічного часопису «Дім і школа» (протягом 1863-1864 рр.), видав наукову лінгвістичну працю «Der slavische Interrogativsatz» (1881); 1890 р. став почесним членом «Просвіти»; створив значний стипендіальний фонд.

Під псевдонімом Марко Мурава С. Лепкий публікував переважно в «Ділі» культурно-мистецькі огляди, невеличкі портрети та знадобили до творчості українських митців [3].

1902 р. з-під пера С. Лепкого накладом Богдана Левченка вийшла з друку книжечка-«метелик» на сім сторінок «Театер а народ: Розвідка». Це було 522-е число серії «Народня бібліотека», у якому автор явив не тільки відмінні знання світової історії, театру, а й показав неабиякий публіцистичний хист. Стилїстика письма веде на дорогу здогаду, що це – раніше, ще при житті, виголошений текст реферату у «Просвіті» або на виділі в читальні. Автор будує твір на антитезі: література (книга) – театр (сценічна гра). Через текст проходить центрова думка: акумулювати волю народу, розбудити її і спрямувати на національно-духовне відродження. Коли шлях до освіти-просвіти через книгу йде повільно, так твердить автор, – то слід «позаводити читальняні театри охотничі – при помочи патріотичної інтелігенції та при моральній і матеріяльній підмозі...» (С. 5). У такого театру – найближча дорога до розуму і серця, бо наш народ – не безідейний. «Його багатство, – продовжує С. Лепкий, – усна словесність, вона палахкотить світлими думками... Хмари розігнати, сей гнетучий тягар скинути – се задача театрів охотничих! Тоді, мов у зеркалі, побачить себе народ в своїх темних та ясних ділах, тоді він

порозуміє свої світлі думки і свою бувальщину, що дають одиноким жере-ло цілющої і живої води для відродження народу. Театр стоїть найближче науки поглядової, а може, перевищає її на цілій лінії здобутків про-світніх...» (С. 6). Ставлячи наприкінці риторичні запитання, автор цим і підводить читача до того, щоб на його вустах зріла відповідь: так, малий народ-греки відстояв свою територію, історію і поніс світові великі куль-турні надбання завдяки театру (окремі фрагменти оцінок місця і ролі Сильвестра Лепкого в тодішньому суспільно-культурному русі почерпне сьогоднішній читач з таких публікацій [4].

Для істориків української літератури, особливо ж кінця ХІХ століття, незораною, а точніше ще й неторкненою є царина літературної творчості Сильвестра Лепкого. Можна знайти безліч причин і пояснень, чому ця постать досі так і не пробилася до окремих студій бодай журнально-альманахового типу. Та якби там не було, але сьогодні настала пора у багатющій Лепкіані не тільки «переписувати» Богдана Лепкого (хоча й тут чимало з мемуарного жанру, епістолярію досі не потрапило в поле зору науковців), поставити на належні місця у загальнокультурному контексті тодішньої доби ще двох братів Лепких – Лева та Миколу, а й віддати належне Лепкому-батьку, постаті, яка мала незаперечний вплив не тільки на формування творчих засад трьох синів, а й багато чим спричинилася до поширення «Франкового духа».

Традиційною, мабуть, буде відповідь на запитання, коли взявся С. Лепкий за літературну справу. Як і багато хто з одноверстників-семінаристів, він пробував водночас власні сили в поезії, прозі, тягнувся до патріотично налаштованих редакторів і газет своїм публіцистичним словом, відгукувався на «злобу дня», «вихоплював» поміж селянами крупини народного досвіду, прадідівської вмілості і через блискітки народної мови, гумору намагався ці скарби примножити власними публікаціями. Багато читав, студював теоретичні праці й аналізував визнаний набуток майстрів пера – інтелектуальна праця поглинала весь час, незалежно чи то була священнича служба народові, а чи суто світська, яка по-сутньому не знижувала свого духовно-виховавчого потенціалу у порівнянні з першою.

Пригляньмося до невеличкого листа, цієї ліричної новелети, яку він адресує милій дружині зі Львова 14 квітня 1876 р. Окрім інтимних зізнань, що вилилися у розмай порівнянь-звернень («донечко», «доле моя», «любонько-серденько», «жіночко моя»), спогаду про чари парубочого віку, тут присутня думка про важливість суспільної та літературної праці («...у мене небагато вільного часу – та з нудів виписую листи..., роботи є, не знаходжу в собі свободи...» [5].

Чимало світла до лабораторії С. Лепкого проливають його ж листи до Олександра Барвінського. Тематичне коло надто широке, але все сфокусовано навколо питань: політика, право, вибори, література, се-

ляньство. Якщо і є тут побутовий фактаж, то він, так би мовити, тільки фонує, а не виступає на першу лінію.

У нашому розпорядженні кілька обсягових та досить ґрунтовних листів, писаних з Жукова 1895 і 1896 рр. Про особливо близькі взаємини цих двох особистостей говорить сама форма звертання-початку кожного листа: «Коханий Друже», «Високоповажний Пане».

З листа, датованого 3 вересня 1895 р., С. Лепкий бачиться не просто яко радник О. Барвінського; він – добрий знавець права і стану поточної політики, розуміється на тактиці і стратегії політичної боротьби, особливо ж у передвиборчо-агітаційній кампанії; досить тверезо і зі знанням справи міркує про суто пресові та загалом літературні справи («... в політиці треба мати і такт політичний, jeśli хочеся помочи, а не зіпсовати роботу...»; «... дорога промощена, дальше всьо залеже від розумного і холодного трактованя річи. Я не політик, хочу добра руській землі... та тільки всего; будучности ніхто не прозрит і на нікого не кидаю камінчиком – і радо прощаю всі обиди всім людям, – не маюся ні за розумного, ні за впливового, ... а як коли дещо може цяпинку доброго вдію, то і не хочу, щоби і брат рідний знав об тім, бо не імена, а діла отвирають дорогу добра»; «...моя праця об'єктивна, бо за півчварта десятка літ ... жодна публична опінія не осудила мене лихим словом»; «...проти злосливих поголосок, кривдячих гідність мусів виступати не тільки перед мірськими, але і перед священиками, самому проступаючи на доказах..., поголоски газетярські і поговірки від довгоязиких і нетямущих політиків, як от Богачевський. І такої повірили люде мені, не газетам, а я щасливий, могучи зробити хоть малесеньке добре діло для церкви...»; «з'єднання народовців на провінції можливе – може, і всіх партій на полі економічним і взагалі морально-суспільнім, воно і робота починаєся, та треба до того багато холоду і розваги...») [6].

Не менш змістовний і наступний лист з Жукова, без дати, хоча із фактури можна здогадатися, що писаний принаймні на початку вересня 1896 р., адже у ньому йдеться, що наприкінці 1895 р. С. Лепкий дістав письмове запрошення до співпраці з «Правдою».

Як виявилось, на це Лепкий не відгукнувся письмово, бо, як це прочитуємо у цитованому листі, йому «пахло політикою». Що ж знайшов за аргументи, повідомляючи О. Барвінського? По-перше: «... я не політик: не маю ні образования до того, ні вродженого таланту, а все якись там даних потреба до кожного почину. Політика може бути кожда добра яко політика, коли веде і заведе до виміреної мети... В політиці виступав, бо мусів і то робив рго publico, воно яко простий рядовий – запихали мною і дюри в чинах, бо так треба було..., я ще не похвалюю ані одної нашої політики, бо всі вони вже яко такі мають в своїй тактиці багато блудів..., був хорий, і вже кілька літ облоговала нива літерацька, не міг я і вгадати, і чи возьмуся коли-небудь за перо. Нужда і злидні попівського життя вели за працею убожество, за натугою сил – безсиле: і

морально зарівно прибитий непотизмом в цілях літературних – загубив і віру. Чи зможу яке письмо (читай: твір. – В.К.) пустити в світ, не маючи штемпеля нової приналежності (читай: партійної. – В.К.). Надто є в мене мій власний великий гріх: я остав старою дитиною: я писав тільки поезії, а паном 19-го віку стала гісторична повість і казка...» [7]; по-друге, С. Лепкий робить собі песимістичний припис, мовляв, не має письменницького хисту, особливо ж до прози («... Як то прозою писати, коли не вмю! Смішно, але правда чиста – не привик і до смерти не вложуся так як слід: а ту хоч би вітрець звідки слівце тепле приніс, я аж згорбився під тягарем того житя – мовчу і сам жию собі – не жию, а гину невольною мукою...»). Читаємо оцей розпач, це скигління людини на схилі недовгого життя, рівно за п'ять літ до відходу у вічність, і дошукуємося пояснень, аргументів. Де ж вони? Вони і формулюють оте по-третє: «...Яка то була велика наша громада – і де ж ділась совість товариства, совість ідеї великого Тараса?? Розсипалась по світі – забули про себе – і пропадають: забагато нахлипались чужої науки і погасає любов велика, котра сотворила молоду Русь, але не врятує її, коли не вернуть з манівців на свій шлях...». Подальші рядки дещо знімають мінористичний тон попередніх роздумів, бо прокльовується радісна звістка: здоров'я дещо поліпшилося, і С. Лепкий у другій половині квітня виписав начисто «дві поезії в прозі», а у серпні завершив текст казки – «ну, слава тобі, Боже, поборов поезию...». Тут же вихоплюються й інші слова-оцінки на рахунок поезії як виду творчості: «Та не думайте, що я ворог поезії. Я єї так і люблю за всіх людей... Я і тепер собі єще віршую...».

У цьому ж листі С. Лепкий у кумедній формі розповідає, як до нього пристав псевдонім Грицько Васишин.

Значно ширший спектр щодо творчості С. Лепкого вимальовується у листуванні з Олександром Борковським (1899), Іваном Белеєм (1898, без дат), Костем Паньківським (без дат, 1900), Осипом Маковеєм (1896, 1900), з редакціями ЛНВ, “Буковини”.

Певний сенс для дослідника історії літератури має лист О. Борковського від 13 квітня 1899 р. зі Львова, у якому автор від імені товариства «Просвіта» замовляє С. Лепкому написати до календаря «Просвіти» на рік 1900-й оповідання, «підхоже до душі і складу селян. Особливо бажане було би оповідане в дусі патріотичнім або релігійно-моральнім» [8]. Замовник дозволяє і поза друкований аркуш розмахнутися, водночас просить «кілька коротких, патріотичних, духа підносячих поезій, легко зрозумілих для селян». Характер цього листа дає підставу міркувати, що перо С. Лепкого було знане, а його характер якраз відзначався доступністю.

І вже надто багато розсипано думок С. Лепкого про суть власної прози, характер її тематики та ідейно-естетичне кредо; специфіку «Діла» (ряд слушних рекомендацій, як саме вести селянську тематику у щоденній газеті); власну біографію та літературний процес у листах до Івана

Белея. Ось 31 травня 1898 р. Марко Мурава надсилає до «Діла» на руки І. Белея «три фейлетони», водночас просить, щоб після їх опублікування рукописи передали до товариства «Просвіта», а невикористані – звернули автору [9].

Наступний на чотири аркуші великого формату лист, писаний чорнилом, без дати з Жукова, окреслює чимало питань, нерідко програмних не тільки для автора. Основні думки варто згрупувати у таких пунктах: 1) С. Лепкий доказово переконує адресата, що укладені читанки Костем Лучаківським, містили матеріали, які добирав саме він як «питомець семінарії духовної» у Львові: «... праця поневолювала мене до запізнавання з заграничними педагогами, бо з галицьких ... нічого було знайти в тогдашніх бібліотеках. Три місяці тоді змарнував на приготування до критики читанок шкільних...». Далі негативно висловлюється про подібні читанки, укладені Остапом Левицьким, Федором Заревичем. Як впливає зі слів С. Лепкого, вищеназвані упорядники дбали про гонорар, а підручні семінаристи, як от і сам С. Лепкий, працювали за «красні слова небіжчика Ільницького (Василя Ільницького – літератора, вченого, педагога, що походив із с. Підлужжя Тисменицького повіту. – В.К.), котрий нажалував молодцєви гонорів слівних аж до пониження директорського авторитету, заявляючи, що ціла комісія для укладу руських шкільних книжок ... не змогла би так діло повести, за що мені належалася подяка не тільки від шкільництва, але аж від цілої Руси...». Мабуть, оця несправедливість щодо оцінки праці, утаєння фактичної участі молодого чоловіка у науково-методичній ділянці і спричинилася до своєрідного демаршу. С. Лепкий мав за плечима «7 курсів філософії», та ще й був запрошений В. Ільницьким «на інспектора шкіл народних, то на учителя до семінара учительського ...», мав обняти суплентуру при академічній гімназії, де директор, мабуть, мав право добирати собі сил наукових.

Переробивши філософію, зголосився до докторату...». Але після усіх запевнень, видно, випускник семінарії однозначно збагнув веремію словес, «...поїхав на село й оженився...». В. Ільницький радо вітав випускника, знову на словах гарантував місце аж до листопада у французько-канській гімназії («...дивно мені стало, чому не при рускій гімназії? Та ж я там через цілий рік мало не щоденно заходив, як до власної хати, а директорська канцелярія була для мене все до диспозиції!..»), втішав, мовляв обнята посада дасть додатки при виданні книжок і створить спроможність «жити з дружиною у Львові». Але далі слів не пішло. Отже, львівська мрія померла у зародку; 2) з'ясовується і таке важливе питання: коли і якою була дорога початкуючого літератора. Як сам зізнається адресант, ще учнем восьмого класу (1866) написав та опублікував вірш, де була згадка про єпископа Яхимовича, за що мало не розпрощався зі школою. Перебіг життєвий багато що змінив у поглядах С. Лепкого та, як сам стверджує, «...не змінилися тільки мої погляди тогдашні на нашу літературу і за те не буду мати лаврів з рутенського олімпу. Рутенізм не

перевівся у нас з п'ятдесятих років; він у всілякій формі відновлявся і відновляється донині... От чому у нас пинява робота взагалі! Шкода шукати причин чужих, коли своїх доволі».

У цей пункт «влягається» і такий факт: С. Лепкий на премію-конкурс імені Стефана Дубравського вислав оповідання «Горить» (пропоновано й іншу назву: «Горить або Як будуватися»), воно потрапило на рецензію до Василя Нагірного. Яка доля твору, автор не знає. А ще пише, що подав до «Діла» поезії «на два фейлетони»; 3) нарешті, ця позиція замикає блок порушених С. Лепким питань: стан літератури, зосібна, в Галичині. На переконання автора листа, літературна справа «перехилилася по Шашкевичеві до русофільства, а по Шевченку – до нерозумного наслідування великого генія... Забаглося наслідування світових літератур. А що вийшло? Вежа вавилонська глупоти літерацької. Можна всього у наших письмах (читай: творах. – В.К.) начитатися, тільки не свого... Львів рутенський наслідує Париж. Звісно кажуть: Париж – то Франція, чому ж би Львів не був те саме, що Русь? Нехай би так і було, коби тільки для добра Руси. Та воно не так. Справді провінція зле зорганізована, і Львів мало знає провінцію і то зле знає, а з того великі шкоди народні... Ми не знаємо себе і не хочемо знати... Кождий хоче бути великий чи патріот, чи ділатель, чи писатель, та мало хто хоче бути звичайним робітником, чесним на службі свого народа...».

Можна б, звичайно, цю сув'язь висловлених тез, окремих міркувань нині критично оцінювати, з чимось не погоджуватися, але не в цьому буде раціо. Посутнім залишається основне: тут думки – авторські, вони часто-густо хоч і прибрані в дискусійну форму, все ж виражають до певної міри рівень знань про предмет, вони так чи інакше, а є відгомном того часу. І ще одне не заперечиш, не зігноруєш: щирість автора і його переконаність у власній правоті, а це вже, погодьмося, – позиція.

У цей ряд лягають ще два листи, писані 1900 р. з Жукова до Костя Паньківського. З першого випливає, що ще у жовтні 1897 р. син Богдан вислав Олександрю Борковському на конкурс твір С. Лепкого. «Праця ся трактована про будівництво на селі, – читаємо. – А затитулована або «Огонь», або «Горить», бо починаєся від пожежі» [10]. Уже в листопаді цього ж року «Діло» сповістило, що твір на рецензії у В. Нагірного.

Автор листа знову бідкається про долю твору, пропонує «продати «Просвіті», бо ж річ, на його думку, «совісно оброблена, придатна до друку, а самому видати ніяко, – так недружні обставини фінансові у мене». Далі повідомляє, що переслав до «Діла» вірш «Непоміловані», дозволяє вносити редакторські правки; каже, що зміг би подати і новелу. Інформує, що переказав належну суму на «зав'язуючесья товариство письменників».

З листа С. Лепкого від 3 грудня 1900 р. до того ж адресанта довідуємося, що надісланий до «Діла» матеріал він радше хотів би бачити надрукований фонетичним правописом. Висловлюється проти етимологіч-

ного принципу, бо «то прийде недалекий час, коли етимологію викине з хати кожний народовець». С. Лепкий виявляє готовність «злагодити в'язку оповідань», хотів би усе це бачити книжкою, яка «наведе декого до дальшої праці в сім напрямі».

І замикає наш пошук із епістолярної теки кілька листів до Осипа Маковея. Лист від 25 липня 1896 р. з Жукова, якби сказати, несе в собі два струмені-погляди: перший наче б то суто побутовий, приватний; другий – суспільно-громадський. Ось перша позиція: С. Лепкий пише, що живе без гроша, у боргах. «Куди не повернуся, всюди безодня порожня – довгі літа працювати на руїну хлопських і попівських фінансів і мала надія, щоб які гроші зродилися з порожньої утроби... Ніяково жити в літерацьких довгах. От і придумав: може яке письмо придасться у Вашу редакцію (газету «Буковина». – В.К.) та не буде довг тяжити за плечима» [11]. Друга позиція С. Лепкого зводиться до того, що «в образі народу недостає одної дуже важної краски – гумору! А в нашій народі се величава прикмета; у нас є сміхуни на весіллях, як бували весельчики у давних панів – всьо бачиться, має свою причину на світі, так і гумор народний, – поминати його – се карикатуровати народ». Тут же пропонує друкуватися під псевдонімом Грицько Васишлишин.

З вересня 1900 р. з Жукова С. Лепкий адресує листа у Чернівці О. Маковою, у якому пропонує до друку новелу «Відродження», а також нагадує про «більшу гумореску», що знаходиться у редакційному портфелі.

Наступний лист (без дати) має таку інформацію: до ЛНВ С. Лепкий відіслав поетичний твір «Перша любов», хоч не знає, у чиїх він руках; просить, аби написане подивився І. Франко, бо його «артистичній руці мож віддати всякий твір перворядний, а не то мої сільські мізерії. Як воно не в лад, то я з ним назад до рідної стріхи...». Відтак висловлює думки про «Літературно-науковий вісник» як тип періодичного видання, його формат, автуру, комітет редакційний тощо. З прикінцевих рядків вчувається якась зневіра у літературній праці («...так тяжко йти охотником у письменстві! Йдеш своєю стежкою, та чи заведе тебе до брацтва, чи, може, назад зайдеш тільки до своєї хати?..»)

Попри все, С. Лепкий, хоч і не дочекався за життя збірки поезій чи оповідань, та залишив в історії українського письменства помітний слід. Так, скажімо, кілька поетичних текстів (Боже, нам поможи // Посланик. – 1889. – Ч.1-3; Піснь до Пречистої Діви Марії // Там само. – Ч.4; Христос воскрес // Там само. – Ч.2; цей же текст // Кенан. – 1893. – Ч.ІІІ. – С. 23-26, разом з нотним записом) у музичному обрамленні Л. Ремези стали знаними піснетворами. До речі, значно пізніше, 1925 р. у Львові окремою збіркою вийшов твір Й. Кишакевича на слова С. Лепкого «До бою!» Його призначення – для чоловічого хору у супроводі фортепіано.

Отже, час від часу у періодичних виданнях, окремих збірниках з'являлися поетичні твори. Ось з листа Богдана Лепкого від 10.03.1903 р.

з Кракова до Кирила Студинського, у якому він фрагментарно подає де-що з біографії батька, також йдеться про те, що основна пайка майбутньої поетичної збірки Марка Мурави «Книжка горя» була опублікована 1903 р. у «Руслані» [12].

1900 р. у Львові влаштували вечорниці на честь 50-ліття заснування греко-католицької семінарії. У програмі літературно-мистецького дійства на 2-3 сторінках було вміщено вірш Сильвестра Лепкого «У п'ятьдесятьлітній ювілей заложена читальні в руськокат. духовній семінарії у Львові»; на 4-ій сторінці – його ж вірш під назвою “Слово до Кантати”.

Відомо також, що Іван Франко у книзі «Акорди: Антологія української лірики від смерті Шевченка» вмістив вірш С. Лепкого «Обмова» (Львів, 1905. – С. 209).

Кілька віршів С. Лепкого прийшли до читачів у незалежній Україні, завдячуючи тернопільцям [13].

С. Лепкий добре орієнтувався у поетичному морі. Про це – досить промовистий факт: разом з Корнилом Сушкевичем він уклав збірку віршів Тараса Шевченка «Поезії» (Львів, 1867. – Т.1).

А тепер маємо можливість ретроспективно проаналізувати той поетичний ужинок, що ув'язався уже по смерті автора у «Книжку горя», підготовлену сином Богданом та видану накладом С. Горука (Львів, 1903. – 135 с.; ксерокопійно відтворену доктором Романом Смиком з м. Чикаго (США). Одразу ж запитуємо себе: чи ця збірка увібрала те, що нам пощастило віднайти у Львові, – рукописну збірку поезій С. Лепкого [14], окремі вірші, розсипані по різних персональних фондах Львова та Києва, й те, що пройшло першопублікаціями у періодичних виданнях? Чи, може, «Книжка горя» – то раніше зібраний жмут поезій С. Лепкого, який він, очевидно, надіслав Іванові Франку для можливої публікації окремою книжкою або принаймні цикловими подачами у ЛНВ, бо ж основний кількісний масив поетичного доробку лежить у двох персональних фондах у Києві [15].

Спробуємо розібратися в цьому. Найперше: львівська рукописна збірка, де рукою невідомого автора виведено на саморобній обкладинці «Письмо Сильвестра Лепкого, батька Богдана Л.», – це борше чорнові варіанти, ескізи, фрагменти та ранні віршові спроби, більшість з яких не датована, під окремими творами є дати: 1868-1869, 1897 рр. Письмо – чорним чорнилом, дрібне, надто важке для прочитання; нерідко на сторінках – різні побічні записи, виписки з творів, вихоплені з життя фрази, схеми віршування, уривки народних пісень, переважно баладного та історико-хронікального змісту («Та біля каміння посікає жінка, сліди кровію заливає...»; «Гетьмане, запорозький Батьку козацький»; «Вороненький кониченьку»; «Та годі нам, мої милі»; «Стою я над Дністром-рікою»; «У горю, у тузі»; «Засмутніли вздовж Дніпром знов рибалок ясні очі»).

З-поміж тих віршів, що підняті в авторській уяві фольклорним духом, назву горстку суто лірично-романтичних текстів, від яких віс щирим юначим замилюванням, закоханістю, подекуди мінорним відтінком («Тихая думко, світе мій»; «Палиться свічка предо мною»; «О, як змалюю німими словами чужі утіхи й страданя мої» (можливо, саме ці рядки у перефразуванні стали епіграфом, яким і відкривається «Книжка горя»: «Здасть мені, що я словами моїми зроблю тихий слід...»); «І серце не гине – болить та скиглить»; «Серце з серцем розмовляє»; «Як мало з друзів як остало»; «Коби то хвилі ще давнії...», «Мені літ дев'ятнайцять вже минуло...»; «Минають тихі дні, веселий раю»; «Приїдь, приїдь у свято в гості»; «Бодай радощі із тобою»; «І рай-пекло в серці мому»; «За що ж мене Бог покарав»; «Заграйте, струни, уостанне»; «Замовк кобзар – кобза німіє»; «Щасливих щастя веселить»; «Минають дні, літа минають»; «Нащо на світі жити, як життя не має...»).

Є у цьому жмутку кілька ліричних присвят, як от: «Вітцю в день іменин», «Отче добрий, любов Твою, що нас обнімає...», «Для стрія: посвята 27 липня 1869». Цікаво, що на останній сторінці після двох рядків: «Не хочеш умерти мені – я не червяк червякувати» рукою автора зроблено таку примітку: «змарновать силу духа; хочеться житям живим живить душу; хочеться кріпить будову народного...» (останнє слово затерто). І завершує зібране чотиричастинний сонет без назви, написаний 2.09.1897 р. як реагування на допис у «Ділі» за 22.08.1897 р., про що пише сам автор у примітці. Спрямований твір проти псевдопатріотів.

Другий осібний жмуток, що зберігається в архіві І. Франка у Києві, має широку часову амплітуду: від 1871 до 1885 рр., значна кількість текстів не датована. Із цих поетичних творів звертають на себе увагу передусім ті, що в основі мають історичні сюжети. Це: «Бережи огня» (18.01.1885), «Іван Ростиславович, з року 1143» (1885), «Руслан» (10.01.1885), «Ростислав Ростиславович» (7.01.1885), «Над могилою Маркіяна Шашкевича» (4.01.1885), «Орлеанка» (2.01.1885), «Церков-домовина» (14.03.1883). Прочитуючи названі тексти, подивовуєш ґрунтовними знаннями автора як загальної, так і історії Галичини, України, етнографії, культури. У віршах цього розряду на першому плані не стільки образність, скільки історичні факти, «зодягнені» у доступну форму. У тридцяти строфах (по шість рядків кожна), розбитих на чотири частини, поетичний твір «Іван Ростиславович, з року 1143» логікою викладу, філософсько-епічною тональністю можна б назвати поемою. Високий ідейно-естетичний заряд, авторська естетична позиція закладена у рядках:

*І промовляє князь до всіх словами:
 “Не хочу крови братньої і звади,
 Тому питаю вашої поради:
 Чи це годиться з княжими правами
 Мені у вас, брати мої, княжити,
 Щоб Бога й правду нашу не знівити?..*

Відчутний ліричний акорд відгомонює народнописаними відтінками, півтонами, випромінює стилістику усталених побутових, про кохання співанок («Русалка Круча» (27.03.1883), «До нььки!» (27.02.1885), «Думо моя, думо невеселая» (9.10.1884), «Цвіти» (28.01.1882).

Є у цій збірці цикл «Байки», що розкиданий як хронологічно, так і тематично. Основна мораль, про щоб у поетичному протиставленні не йшлося: Вовк – Дик; Воробчик – Дик; Орел – Горобець; Муравель – Хлоп; Яструб – Орел, – усе, як стверджує автор, – «до чоловіка, і все ізпоконвіка» («Байки» датовано: 24.01, 29.01, 15.02.1885 р.).

Виникає запитання, чому не потрапили на сторінки періодичних видань і ті поетичні твори, що їх переглядав І. Франко («Ми дужі!..» (28.12.1884), «Осінь» (1884), «О наші гори, голубі Карпати» (18.10.1884), «Смуток» (26.10.1883), «На новий рік» (01.01.1886), цикл сонетів (31.10.1870; 24.03., 02.04., 04.04.1871), марші «Пісня», «Горить!», «Гей, враз, гей!» (17.10.1884; 11.02., 21.12.1885), а вони адресувалися, як це бачимо з приміток, для редакцій ЛНВ та «Зорі», тому й, мабуть, опинилися у Франковому рукописному фонді. Так само зависає запитання подібного змісту, чому такі твори, як «Правда не умре, не поляже» (25.03.1886), «Дві домовини» (24.12.1895), «Гроші» (27.02.1896), «Хата і палата» (07.01.1896), «Перша любов» (04.05.1897; очевидно, після довгого мовчання редакції та недрукування твору, що мав сорок дві сторінки рукописного тексту і названий С. Лепким поемою, автор переслав його до редакції газети «Буковина» у Чернівці; в одному з листів запитував про його долю), «Смерти-ноші» (10.03.1817), «Гельді» (19.02.1897), «Дармоїдам» (18.02.1897), «Каже Гнат: женись, бо прийшли літа» (24.03.1898), «Чорна рука», «Вибори» (1898), «Правди спиняєсь правий хід» (28.02.1898), «Бабуся Ксенька, бідна і старенька...» (17.07.1898), «Бо нещастя нашого не знає» (01.10.1898), «Хто несе в народ надію» (05.02.1899), «Приятелям нового закону будівляного» (01.03.1899), кількох апокрифічних легенд-переспівів та переспівів з гебрейських мотивів, віршів-дидактичних повчань, публіцистичних образків-відгуків на різні політичні події, відповідей поетам-«народозаступникам» («Пісня стара, а все нове», «Золя засуджений! І що ж дивного?!», «Непомилувані», «Непропащі», «Пророк», «З пісень невольника», «Чому хрунів така сила?», «Поетам»), – адресовані Іванові Белею для друкування на шпальтах щоденної популярної львівської газети «Діло», так і залишилися посьогодні у рукописному фонді І. Белея у Києві.

Названі вище твори, автографи яких зберігаються у столичних фондах, виписані вправно, переважно у формі сонета, розробляють актуальні теми (висловимо надію, що теоретики поетичної майстерності світового сонета виправлять упущення таких метрів, як Іван Франко, Максим Рильський, Дмитро Павличко, та введуть сонетні зразки Сильвестра Лепкого до майбутніх збірників, антологій).

І, нарешті, посмертне видання 1903 р. – «Книжка горя». Усі поетичні тексти упорядник – Богдан Лепкий розподілив в 11-ти розділах. У першому під заголовком «Нинішнім і грядучим» зібрано 5 сонетів, які під рубрикою «Сонет» були опубліковані на сторінках «Руслана» («Ви хочете пісню лиш таку почути...») (Руслан. – 1903. – Ч.30 (07.02.). – С. 3); «Коли в неволі стомились жидове...» (Там само. – Ч.31 (08.02.). – С. 3); «Хиба ж на тризнах, де пісень весільних...» (Там само. – Ч.32 (09.02.). – С. 3); «О, звідки, братя, в вас взялась охота...» (Там само. – Ч.33 (11.02.). – С. 3); «О, нетямущі люди безідейні!..» (Там само. – Ч.34 (12.02.). – С. 3); 7 сонетів прийшли до читачів у рубриці «З книги горя» («Своя сорочка, хотьби і гребінна...») (Там само. – Ч.36 (14.02.). – С. 2-3); 4-частинний вірш «О, руська жінко! Як пестиш дитину...» був видрукуваний у рубриці «До руської жінки!» (Там само. – Ч.39 (18.02.). – С. 3); 6 сонетів на полосах «Руслана» мали рубрику «Нинішнім і грядущим!» («Бездольні! Ви в неволі народились!»; «Де густо дзвонить з напитками чарка»; «Док' не позбудесь житя вигоди»; «На ті великі наші міліони»; «О, бідний нарід! В тебе вічна драчка»; «Тюремний час, бо людоньки тюремні» (Там само. – Ч.53 (06.03.). – С. 2), у книзі об'єднані розділом «Думки». Додаток до «Руслана» за 1903 р. (Ч.62-63; 18.03. – С. 2-3) у циклі «Думки» подав сонети «Ой, кому ж то?», «Саміська», «У лузі», «Ой скрипчиві воротенька», «Як той камінь», «Заєдно», «Ударить дзвін» (у книзі об'єднані в розділі «Сили!»). Знову 8 сонетів про визначні постаті світової культури («Данте» (12.08.1898), «Галілей», «Байрон», «Хмельницькому», «Шевченкови», «Пантелеймон Куліш», «Котляревському», «Цервантес») «Руслан» подав у циклі «Безсмертним» (Там само. – Ч.78 (06.04.). – С. 2-3), у книзі вони у розділі «ARS LONGA». 8 сонетів філософсько-історичного дидактичного змісту («Колись давненько лицарі гуляли...»), «Ви кажете, що пісня віща, нова...», «Вся думка наша вбралася святочно», «Скажете любі: де ж пісень новітних...», «Нині велитні, громовина, пара...»), «Коли смієшся, смійся на всю губу», «Не товариші – а брати ви рідні», «О мисли світлі, рожами розмайні») «Руслан» опублікував у циклі «ARS LONGA» (Там само. – Ч.83 (15.04.). – С. 2-3), у книзі – в розділі «Гадки». 8 сонетів («Шануйте пам'ять», «Найтяжча доля, що живими...»), «У щастю родяться други», «Найбільша у житю прислуга...»), «Превеликий а сердечний...»), «Хто не навчився в мучеників болю...») (Там само. – Ч.87 (19.04.). – С. 2-3) об'єднано на сторінках періодичного видання циклом «Гадки», у книзі – «Шануйте пам'ять!» Часопис вмістив у циклі «До бою!» марш під однойменною назвою та вірш «Хлопське горе» з двох частин: «Грають», «Мужик ратуєсь» (Там само. – Ч.88 (20.04.). – С. 2-3), у книзі – вони розведені: марш – у розділ «До бою!», а два вищенаведені вірші – у розділ «Хлопське горе». Під рубрикою «Хлопське горе» «Руслан» у Ч.Ч. 93 (26.04. – С. 2-3), 102 (07.05. – С. 2-3), 106 (11.05. – С. 2-3) видрукував решту віршів («Добре склалось. Заручила...»), «Машина», «Мужик молотить», «Весна»,

«Катерино! Вже свитає!...», «Від зараня», «Утік гільтяй!», «Було, і ми давно колись...»); усі ці вірші у книзі теж у розділі «Хлопське горе».

Якщо тепер, на відстані часу у сто з лишком літ, коли вірші писалися, поглянути на цей добротний літературний матеріал, то прийдемо до висновку про те, що С. Лепкий був обдарованою людиною, добре володів технікою віршування, мав прозоре письмо, уміло послуговувався у поетичній лабораторії історичними, зокрема, античними мотивами, релігійними культурними традиціями. І можна по-справжньому шкодувати, що такий огро́м його поетичного слова не попрацював, звичайно, не з його вини на українське духовне відродження, історію та літературу.

Тому і присвята сонета «Пам'яти Марка Мурави» сина – Богдана Лепкого є епітафійним виявом жалю не тільки за рідною людиною, а й за діячем, котрому «... доля не слала під ноги пишних коврів..., тільки вічно метала колоди, тільки тернем тернила дороги, тільки радість гасила тугою..., в горду голову біла журбою...»

Про хист С. Лепкого-прозаїка можна вести мову переважно на основі посмертного видання окремою книжкою твору «Горить», який сам автор відніс до жанру оповідання. Рівно місяць не дожив літератор до того, щоб у «Ділі» (Ч. 234) прочитати скупі рядки: «Принято до відомости видане, за місяць липень книжочки «Горить» М. Мурави, премійованої з фонду ім. Стеф. Дубравського...»

Як ми з'ясували, оповідання написано 1897 р.; у нашому розпорядженні ксерокопія з першодруку, зроблена і подарована доктором Романом Смиком 2000 р. Уважно читаючи й аналізуючи цю прозову річ, що багатьма ознаками і мотивами продовжує традиції української повістєвої літератури (Івана Нечуя-Левицького, Осипа Маковея, Івана Франка), відчуваємо, як шкода, що до кінця так і не розкрився дар епіка, прекрасного оповідача, психолога, блискучого знавця мови. Буквально початковими фразами С. Лепкий бере увагу й уяву читача у полон, відразу вводить живописанням у ситуацію, що є ніби стрижнем твору, тим «хребтом», до якого органічно усе прив'язане: люди села, що горить, центральний персонаж Петро Квашений, його антипод Гриць Загірний.

У традиційних плачах, переповнених вигуками “ой”, “ай”, “гей”, здійснюється опис трагедії. Горить усе село: хата – від хати, вулиця – від вулиці. «Село горить і на початку, і на кінці, і в середині; не минуло півгодини, як огогь став одною страшною філею, котра, перта вітрами, накрила всьо і далеко на поле плила ясною рікою» (С. 7).

Усталеною є в цьому оповіданні і діалогічна проекція сюжетної лінії, її розвитку. З одного полюса – заможний, розумний, ощадний господар Петро Квашений, що теж постраждав. З другого – повний сумнівів Гриць Загірний, Зародима, селянський гурт.

Перші сторінки десь натякали на високу напругу художнього письма, але поволі-поволі взяв верх суспільницького надзавдання: подати селянам-читачам вервицю настанов-порад, розповісти їм про діяльність

українського «асекураційно-страхового товариства» у Львові «Дністер», яке і не раз рятувало погорільців. Ось тут письменник виступає і економістом, і дидактом: розповідає до точності, як мурувати, покривати будівлі, зводити господарські прибудови для реманенту, укладати дороги, як і де ставити криниці, млини, коли і як саме страхувати будинки, майно. На цьому шляху кудись художність наче відступає, оповідь автора міцнішає фактичною основою, подекуди переважає раціонально-газетний стиль. Але прозаїк, пам'ятаючи, що подає на суд читачів не документ-хроніку про конкретне спалене село, а все ж таки художній варіант теми, проблеми, тому, так би мовити, витягує основний стрижень узагальненого сприйняття, органічно вливаючи у тканину тексту цілі фрази, що вихоплені з народного досвіду, вони часто-густо сприймаються як афоризми («Я бачу у вас саму розпуку, а не бачу віри в свої сили, не бачу надії на кращу долю, а се дуже велике лихо!»); «...руки – до праці, а голова – до орудовання роботою»; «Нещасте також учить...»; «У добрих людей на всьо знайдеться рада»; «Не час сваритися, коли нам біда зо всіх боків заглядає в очі»; «На Бога і на ваш розум здаємося!»; «...за ту захланність нам і шкода велика»; «...добро громади – то добро всіх громадян»; «Допоможу, що зможу, а Бог помилує!»; «Лихо ходить впарі: огонь з голодом»; «здоровле і сила – се найбільший маєток чоловіка»; «Чоловікови без світла і сумно, і нездорово, наче рости́ні в затінку...»; «...пошесть росте, мов на дріжджах, і буяє, як розсада на розсаднику»; «бо як грубша стіна, то її мороз не перетинає»; «...робім з розумом, бо горимо щохвилі з власної вини»; «здоровий сон так потрібний, як здорова страва»; «Коли спізнаємо причину нещастя, то бажаємо лихови зробити кінець»; «... розумна ощадність – добре та пожиточне діло»; «Свій хоть і скривиться, а такої пожалує і поратує»; «...справедливість а закон – то не все одно»; «...не маєте гроша і на дріт до пошиття...»; «Забезпеченому і сон спокійний»; «Де згода на добре діло, там легко побороти і саму недолю»; «Громада – великий чоловік, коли хоче допомогти ближньому!»; «Робім розумно і після потреби часу, бо добро і жите народу руського щодня горить, горить!..» (С. 10, 11, 12, 13, 16, 18-19, 20, 21, 22, 23, 26, 35, 36, 44, 50, 52, 53, 58).

Перечитуючи книжку С. Лепкого, не можна збагнути зволікання щодо її опублікування, тим більше, що рукопис читав І. Франко, ймовірно, міг висловити деякі зауваження чи побажання, але примітка Франка багато і так про що натякає: «Шан. автор господарував і писав отсе в Бережанщині, де люде задля браку лісів не будують оборогів, тих прадавних а дуже практичних, легких і тривких будівель для прятання сіна і збіжа. Чужоземні знавці господарства, об'їзджаючи наш край і придивляючися нашим господарським звичаям, дуже хвалили наші обороги, признаючи їх велику практичність. Розумієся, що при будованю оборогів треба держатися тих розумних приписів, які подано в отсій книжочці, не

ставити їх близько при будинках ані густо один коло одного, вкривати матами, де вони кладені на обійстю» (С. 41).

Як бачимо, добрий знавець бойківського, гуцульського, підкарпатського країв, матеріальної культури тих місцевостей і зокрема культури господарювання, Іван Франко передусім бачив економіко-раціональну, виховавчу вартість книжки Сильвестра Лепкого.

*

*

*

На жаль, досі нічого не писалося про причину такого несподіваного відходу з життя Сильвестра Лепкого, що прожив всього 55 з половиною років. Піднімаючи періодичні видання того часу [16], вибираємо з поживтілих від часу газетних сторінок чимало фактів, пов'язаних з останнім періодом життя церковнослужителя і літератора, а також деякі знадоби до характеристики його як особистості, так і його творчої діяльності. Як згадував о. Михайло Мосора, на самі Зелені свята у вівторок 4 червня С. Лепкий «був здоров; положився до ліжка, а о 2 годині по півночі уже не було його в живих!» [17].

Автор публікації показує фактичний стан людини, стверджує, що літератор скаржився на фізичні недомогання ще з минулої осені, але приятелі розраджували, мовляв, іде до шістдесятки, то й не варто так собі усього брати до голови. І справді, не шанувався, від «праці народної не отягався, щоби не стягнути на себе докору, мовби остиг его жар... Ще на передвибірчі збори 5 грудня мин. року приїхав тяжко змучений, а мито того обняв провід зборів, тільки мало промовляв». Далі автор допису вносить досить важливий факт до зрозуміння подальшого стану здоров'я Лепкого: за свідченням бережанського лікаря Тайтельбаума «у м'ясиці переніс typhus ambulans», пролежавши два місяці, мав також «атаки серцеві». На щастя, видужав і ретельно виконував свої обов'язки в час Великодних свят. Носився з гадкою, що вліті поїде «до купелів для порятовання здоровля». Власне, слід міркувати, що стан здоров'я був основною причиною відмови головувати далі у «Селянській Раді». Хоча за характером був говіркий, особливо ж між селянами, на різних засіданнях, зборах «мало вже промовляв».

Про самовідданість як громадській, так і пасторській праці свідчать також і ці промовисті факти: за два тижні до кончини С. Лепкий промовляв на закладах читальні «Просвіти» у селі Гиновичах; за тиждень – на загальних зборах «Селянської Ради»; 4 червня ще правив службу Божу, відбув похорон, готувався і наступної середи бути на своєму священничому посту у церкві.

Отець Михайло Мосора поїхав до Бережан і сповістив декана Кордубу, шкільного товариша Лепкого, про сумну подію.

Важливий перебіг подій з-під пера людини близької – річ не зайва для уточнення окремих моментів як життєпису, так і оцінок, оскільки

преса різних політичних орієнтацій навіть у некрологах дозволила собі подати неточності, некоректні висловлювання на адресу уже покійного С. Лепкого.

Простежимо логіку події. Похорон відбувся 7 червня, в ньому, за свідченням о. М. Мосори, взяло участь до 30 священників (газета «Галичанин» у замітці з іронічним заголовком «Похорони “атамана Руси-України” називає цифру 12 (1901. – Ч. 118). Першим промовляв при виносі тіла з помешкання отець Мосора, що вдало переплів елементи відповідного обряду зі світськими оцінками суті життя українського патріота, “провідника народної праці і національного руху». У церкві промовляв о. Ксенофонт Сосенко; на цвинтарі – о. Кончевич від усіх священників; від селянства і «Селянської Ради» – добродій Тимотей Старух. На домовину зложили жалібні вінки: Андрій Чайківський від усіх українських бережанських товариств, родина, молодь. На похорон прибули о. Соневицький, маршалок Трачевський. Телеграми надіслали Стефаник, Савчак, Дорундяк, Калитовський.

Більшість газет, що вмістила некрологи, писала про С. Лепкого правдиво, бо він «належав до громади щирих народовців, котрих ідеалом було піддвигнене народу, просвітне й економічне» (Діло. – 1901. – Ч. 113). На думку часопису «Діло», з його писань «скрізь пробивається гарячий, завзятий українсько-руський патріотизм і незвичайно щира любов до простолюдина; а при тім звенить нута енергійна – тверда віра в побіду святої справи народної і в славу будучність Руси-України та кращу долю єї люду» (Там само).

Не можна скинути з уваги і такі характеристичні ціхи до життєпису С. Лепкого, що подало «Діло» в іншій публікації: «Покійний Сильвестер був чоловік надзвичайно симпатичний, любий, лагідний, все усміхнений та говіркий. Любив все товариство і наукові диспути. Тому рад був, коли хто до него заїхав, і коли мав з ким побалакати. Покійний був дуже гостинний а так само і єго жінка та вся жінчина родина. І не диво і єго жінка – то донька пок. о. Михайла Глібовицького, пароха з Бережан, котрий мав за ціль свого житя: добре робити, кому лише що зміг. Бідні студенти мали у него поміч і притулок, і він вставлявся за ними в разі потреби у професорів так, як за селянами в урядах. Коли умер пок. о. Мих. Глібовицький, то мої товариші-питомці (діялося то в 1886 р.), давні ученики бережанські, всі плакали за «нашим татунцьо». Отже, не диво, що коли о. Сильвестер має за жінку доньку такого всіми любого татунця, то і дім о. Сильвестра був також такий гостинний, привітний, любий.

Покійний Сильвестер не гайнував ніколи часу (в карти не любив грати навіть в невинні ігри), а весь вільний час обертав на читане або писане. Замолоду читав багато, тому був дуже очитаний і образований. В пізнійшій віці не читав уже всіх найновіших діл чи то белетристичних чи наукових, попросту тому, що, живучи на селі, не міг їх дістати.

Любив розправляти о фільзофії, белетристиці, літературі, соціології, а найлюбійше – о агрономії. Був се агроном-теоретик, а его, так сказати би, викладів з агрономії слухалося залюбки. Однак в практиці не умів він перевести своїх плянів та засад агрономічних. Ще найбільше любив плекати цвіти, виноград і овочеві дерева, і по нім лишилося в его шкілці з 1000 штук щіп різних дерев. Богато селян научив він щепити, і мають вони від него різні породи садовини.

Послідними часами попри розвій змаганя нашого народу найбільше цікавила его судьба бурів. Слідив з газет за перебігом бурської війни і тишився їх геройством та побідами. Се походило очевидно з его демократизму, філянтропії та почутя справедливости. Мимо свого старшого віку був покійник все ідеаліст, – можна сказати, майже фантаст. Плекав молодечі ідеали, подібно як тоді, коли кожний з нас еще був студентом. Вірив у воскресенє України-Руси, котру любив молодечим жаром, вірив в побіду демократизму над шляхоцькою олігархією і плютокрацією, вірив в побіду правди і справедливости над фальшом і облудою. Особливо сі послідні риси з его житя були у него характеристичні, що був щирий і отвертий, і ні сліду було у него якого фальшу і облуди..., він міг сміло про себе сказати: “У нас нема зерна неправди за собою”...» [18].

Як бачимо, Сильвестр Лепкий своїм скромним творчим набутком також чесно прилучився до культурно-суспільного просування його народу до творення державності, різнобічним талантом збагатив українську літературу і культуру, їх історію. Віриться, що найближчим часом його ім'я займе належне місце у навчальних програмах на відповідних факультетах у системі вищої школи, а кращі твори буде внесено до новітніх підручників та посібників.

Література

1. Матеріали до історії роду Лепких // Лев В. Богдан Лепкий (1872-1941): Життя і творчість. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1976. – С. 254-270; Родовід Лепких (на основі матеріалів, зібраних Левом-Ростиславом Лепким) // Там само. – С. 253-254; Скальська І. Дай нам, Боже, дух єднання // Відродження. – 1991. – 27 серп.; Смик Роман. Слово на науковій конференції з нагоди 120-ліття народження Богдана Лепкого, вшанованої Комісією українознавства НТШ у Канаді 19 квітня 1992 р. в Торонто // Власний архів. – Ф.С. Лепкий. – Од.зб.1. – Арк.1-11 зв.; його ж: Слово на вечорі Лепких у Бережанах 7.07.99 // Там само. – Од.зб. 2. – Арк. 1-15; Родовід Лепких // Свобода. – 1992. – 18 черв.; Медведик П. Марко Мурава // Тернопіль: Терноп. література. Дод. № 4. – Вип.2. – Ч.1. – Тернопіль, 1992. – С. 33; Бережанщина у спогадах емігрантів / Упорядники-редактори Надія Волинець, Богдан Мельничук, Іван Семенець. – Тернопіль: Кн.-журнальне вид-во, 1993. – С. 32, 81, 283; Родини Лепких і Глібовицьких творили справжній культурний центр Бережанщини // Жайвір: Літ-мист. історико-краєзнавчий альма-

- нах. Спецвипуск. – Бережани, 1993. – С. 4; Подуфалий Василь “Словом залишений слід” // Русалка Дністрова. – 1993. – 3 січ.; Повернення Україні Богдана Лепкого: Матеріали збір., упоряд. і видав д-р Роман Смик. – Чікаго; Україна, 1994. – С. 137; Енциклопедія українознавства / За ред. проф. В. Кубійовича. Перевидання в Україні. – Львів, 1994. – Т.4. – С. 1287; Якимович Б. З. Лепкий Сильвестр Теодорович // УЛЕ. – К., 1995. – Т.3. – С. 164; Дирда Надія. Далеко від рідного села: До 85-ї річниці смерті Сильвестра Лепкого // Жайвір. – 1996. – № 2 (лип.); Богдан Сильвестрович Лепкий (1872-1941): Бібліографічний покажчик / Укладачі М.В. Пайонк, С.М. Даньків, Т.В. Тремба. – Тернопіль, 1997. – С. 21; Лепкий Богдан. Казка мого життя / друге вид., виправлене і доповнене / Упоряд. та відповід.ред. Уляна Скальська. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – С. 181-184, 221, 249-254, 261-263); Погребенник Володимир. Цінні українознавчі видання д-ра Романа Смика // Жайвір. – 2000. – № 1 (січ.); його ж: Українознавчі видання д-ра Романа Смика // Щасливий у праці: Зб.праць і матеріалів на пошану Федора Погребенника / Уклав В. Погребенник. – К.: Криниця, 2000. – С. 181-182; Качкан Володимир. На гребені думки: Вибір праць у 3-х томах. – Т.1. Фольклористика, літературознавство / За заг. ред. чл.-кор. НАНУ М. Романюка. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2015. – С. 214-240.
2. Опирі або Як плекали кутяне садовину і огородину”. – Львів, 1897. – 72 с.
 3. Див.: С. Крушельницька // Діло. – 1898. – 4 черв.; Концерт М. Лисенка // Там само. – 8 черв.
 4. Гнатюк Михайло. У колі друзів і приятелів // Спогади про Івана Франка / Упоряд., вступна стаття і примітки Михайла Гнатюка. – Львів: Каменяр, 1997. – С. 13-14; Дольницький Антін. Спомини про Івана Франка // Там само. – С. 78; Чайківський Андрій. Мої спогади про Івана Франка // Там само. – С. 98-100; Кузеля Зенон. Із моїх споминів про Івана Франка // Там само. – С. 296; Чубатий Роман. Спогади про Івана Франка // Там само. – С. 535.
 5. ЛННБ. – Відд.рук. – Ф.НТШ – II. – Од.зб. 70. – Папка 2. – Арк. 1-1 зв..
 6. Там само. – Ф.11 (Барвінських). – Од.зб. 1663. – Папка 110. – Арк. 1-3 зв.
 7. Там само. – Арк.5-6.
 8. Там само. – Ф.НТШ – II. – Од.зб. 70. – Папка 4. – Арк. 1-1 зв.
 9. Інститут літератури (далі: ІЛ). – Інститут рукописів та текстології. – Ф.100 (І. Белея). – Од.зб.2127. – № 980. – Арк.1.
 10. Там само. – Ф.81 (К. Паньківського). – Од.зб. 206. – Арк.1.
 11. Там само. – Ф.59 (О. Маковея). – Од.зб.1548. – Арк.56.
 12. ЦДІАЛ. – Ф.362 (К. Студинського). – Оп.1. – Спр.335. – Арк.9-10.
 13. Див.: Лепкий С. “...О, нетямущі люди безідейні” // Русалка Дністрова. – 1993. – 3 січ.; Мурава М. Соломії Крушельницькій у пам’ять кон-

- церту в Бережанах 12 червня 1898 р. // *Берег моєї любові*. – Бережани, 1995. – С.28-31.
14. ЛННБ. – Відд.рук. – Ф.НТШ – II. – Од.зб.70. – Арк.1-23.
15. ЛЛ. – ВРТ. – Ф.3 (І.Франка). – Од.зб. 1627. - № 213. – Арк.95-156; Од.зб.1608. - № 214. – Арк.41-44; Од.зб.1604. - № 235. – Арк.157-160; Там само. – Ф.100 (І.Белея). – Од.зб. 194. – №№ 258, 259, 261-262; Од.зб.196. – № 282-284; Од.зб.197. – № 263; Од.зб. 198. – № 265; Од.зб. 199. – №260; Од.зб.200. - № 276-277; Од.зб.201. – № 274-275; Од.зб. 202. – № 270, 273; Од.зб.203. – № 255-256; Од.зб.204. – № 269; Од.зб.358. – № 279.
16. Див.: “Діло”. – 1901. – Ч 113, 118-119, 126; “Галичанин”. - 1901. – Ч.118, 134; “Молода Україна”. – 1901. – Ч.7.
17. Мосора Михайло. По похороні пок. о.Сильвестра Лепкого // *Діло*. – 1901. – Ч.118.
18. *Діло*. – 1901. – Ч.119.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 14.05.2017 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором Пилипчуком С. М.*

SYLVESTR LEPKYI IN A SOCIAL-CULTURAL AURA OF THE NATION

V. A. Kachkan

*Ivano-Frankivsk National Medical University;
Chair of Ukrainian Studies and Philosophy;
76018, Ivano-Frankivsk, Halytska St., 2;
tel. +380 (342) 53-12-54; e-mail: ukrzn@ifnmu.edu.ua*

The article investigates the multifaceted figure of Sylvestr Lepkyi in the social-cultural aura of the XIXth– the beginning of the XXth century. It observes his role in the spiritual and national life of Ukrainians, analyses the whole range of his fictional and publicistic works.

Keywords: *S. Lepkyi, social-cultural aura, spirituality of the nation, fictional works.*